

Het begeerlijke Cyprus

Cyprus heeft al sinds de Oudheid de begeerte van buitenstaanders gewekt, signaleert **Joost Vermeulen**. In de Middeleeuwen begon bovendien de jacht op het archeologische erfgoed: door wetenschappers én schatgravers. Het Rijksmuseum van Oudheden vertelt al die verhalen in een nieuwe tentoonstelling.

Minimaal tienduizend jaar voor het begin van de jaartelling kwamen de eerste prehistorische bewoners op Cyprus aan. Griekse kolonisten landden vanaf de 9de eeuw v.Chr. op dit kleine eiland in het oostelijk deel van de Middellandse Zee, aangetrokken door de strategische ligging, het gunstige klimaat en de overvloed aan grondstoffen zoals koper, hout en marmer. Om dezelfde redenen trok het vervolgens ook de aandacht van andere omringende grootmachten. Cyprus werd bezet door onder andere Assyrië, Egypte, Perzië, de Romeinen, Byzantium en Venetië. Het maakte tussen 1571 en 1878 deel uit van het Ottomaanse rijk. Daarna namen de Britten het bestuur over tot Cyprus in 1960 onafhankelijk werd. Al deze veroveringen en de strijd om onafhankelijkheid kleurden de cultuur van het eiland. De expositie vertelt de grote maar ook de kleine verhalen. Potten en pannen, toiletgerei en andere huiselijke artikelen laten het dagelijkse bestaan tot leven komen. Luxe importgoederen zoals lapis lazuli en ivoor uit Egypte, cederhout uit Libanon en Aziatisch goud vormen de stille getuigen van vreemde overheersing. Ook de godsdienst vertoont er sporen van. Bes, Astarte en Jupiter zijn maar enkele van de 'uithemse' goden die in de loop der eeuwen in Cypriotische tempels zijn vereerd. Fantasierijk aardewerk met gezichtjes en dierfiguren laten zien dat zich ook een eigen cultuur vormde. Elementen van buiten worden opgenomen en verwerkt waardoor er een unieke Cypriotische stijl ontstond. Zo speelden vruchtbaarheid en wederopstandingen een belangrijke rol in de religie. Dit begon in de vorm van de grote

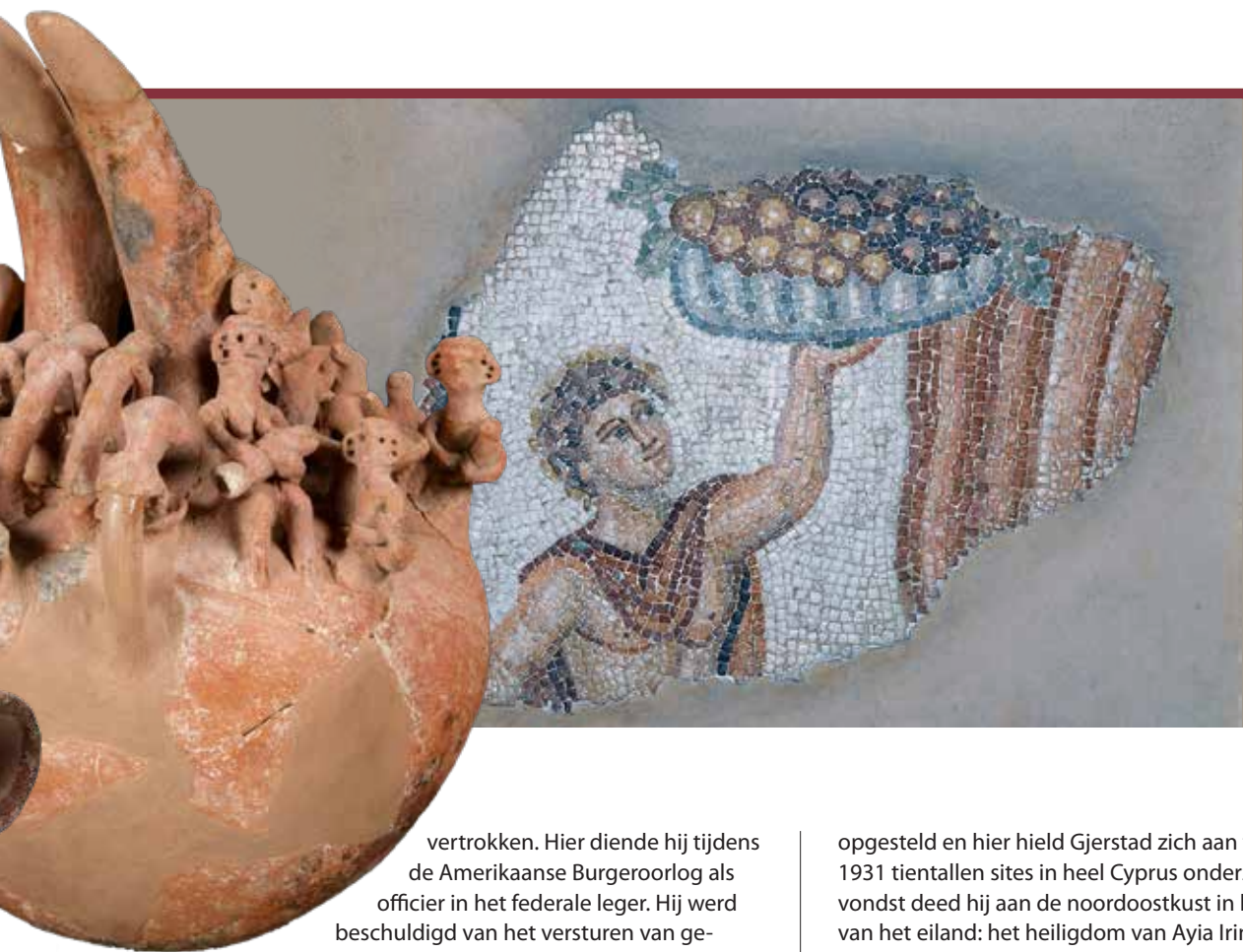
moedergodin. Haar rol werd later overgenomen door Aphrodite, die in allerlei gedaantes dé godin van het eiland is geworden.

Erfgoed

Bij elkaar bieden deze voorwerpen een afgewogen beeld van het verleden van Cyprus, al behandelt de tentoonstelling niet de geschiedenis van het eiland na de Byzantijnse tijd, laat staan de strubbelingen rond de staatsgreep van 1974 waarna het eiland een niet-internationaal erkend Turks deel heeft. Dit was vooral uit praktische overwegingen. 'Wij zijn,' aldus conservator Ruurd Halbertsma, 'per slot van rekening een museum van oudheden.' Toch is de nieuwe tijd vertegenwoordigd: via verhalen over hoe het archeologische erfgoed in de loop der eeuwen is vergaan. Vanaf de Middeleeuwen begonnen de antieke ruïnes van Cyprus de aandacht te trekken, en het bleef niet bij bewondering op gepaste afstand. Wetenschappers, grafrovers en avonturiers haalden als het zo uitkwam de graven en tempels leeg. Cyprus raakte zijn schatten in rap tempo kwijt. Zo schonken Turkse bestuurders van het eiland het nodige aan hun sultan in Istanbul en namen Venetiaanse handelaren beelden mee ter versiering van hun palazzo. Vanaf de 17de eeuw kwamen ook West-Europeanen zoeken naar kostbare voorwerpen voor hun privécollecties of om ze in hun vaderland voor veel geld op de markt te brengen.

Roven vanuit Larnaca

Een beruchte 'schatgraver' was Luigi Palma di Cesnola. Hij was in 1832 geboren bij Turijn en in 1858 naar de Verenigde Staten

Links: Strijdwagen, Cypro-Archaïsche cultuur, 750-450 v.Chr. (Cyprus Museum Nicosia). Midden: Vaas met figuurtjes uit Pyrgos, 2100-2000 v.Chr. (Limassol Museum). Rechts: Romeinse mozaïek uit Lamboussa, 2de eeuw (Cyprus Museum Nicosia).

vertrokken. Hier diende hij tijdens de Amerikaanse Burgeroorlog als officier in het federale leger. Hij werd beschuldigd van het versturen van gestolen goederen naar het Noorden, maar kreeg uiteindelijk wegens moedig gedrag toch geen oneervol ontslag uit het leger.

Wilde hij als militair gestolen spullen verkopen? Dit wordt geloofwaardig als we weten hoe het hem na de Burgeroorlog verging: hij kreeg een post als Amerikaanse consul op Cyprus, met de havenstad Larnaca als standplaats. Hij bleef aan tot 1877 en het blijkt dat hij lustig geroofd heeft. Enige jaren voor zijn aankomst waren bijvoorbeeld de overblijfselen van de tempel van Apollo ontdekt in Kourion. Cesnola liet er zonder toestemming beelden en andere objecten van waarde weghalen, die hij vervolgens trachtte te verkopen. Dit deed hij ook bij andere archeologische sites. Een deel van zijn 'handelswaar' (naar verluidt zo'n 5000 objecten) ging op zee verloren toen het schip dat ze naar Amerika overbracht zonk, maar de rest van zijn oogst – 35.000 stuks – heeft Cesnola uiteindelijk in 1872 in één keer gesleten aan het net opgerichte Metropolitan Museum of Art in New York. Bij de verkoop bedong hij dat hij zelf de eerste directeur van deze instelling werd. Hij schreef in die hoedanigheid enkele boeken over Cyprus en de oudheden die nu in 'zijn' museum bewaard werden. De 'Met' beheert nog altijd een van de grootste collecties Cypriotische oudheden ter wereld, maar de overheid van de Republiek Cyprus beschouwt die grotendeels als roofkunst.

Halfcirkelvormig altaar

Ook Zweden heeft zijn grote collectie Cypriotische oudheden te danken aan één man, maar in tegenstelling tot Cesnola ging de archeoloog Einar Gjerstad systematisch, wetenschappelijk en volgens de wet te werk. Inmiddels was onder meer vanwege het desastreuze gedrag van Cesnola het illegale opgraven in Cyprus officieel een halt toegeroepen. Nadat de Britten in 1878 het bestuur van Istanbul hadden overgenomen, waren er regels

opgesteld en hier hield Gjerstad zich aan toen hij tussen 1927 en 1931 tientallen sites in heel Cyprus onderzocht. Zijn belangrijkste vondst deed hij aan de noordoostkust in het huidige Turkse deel van het eiland: het heiligdom van Ayia Irini, dat van de 12de tot de 6de eeuw v.Chr. vrijwel continu in gebruik was geweest. Rondom een halfcirkelvormig altaar stond een fascinerende opstelling van vele honderden beelden van mensen, goden, dieren en fabelwezens, in omvang variërend van enkele decimeters tot meer dan levensgroot.

Anders dan Cesnola had Gjerstad een uitstekende verhouding met de toenmalige dienst van oudheden. Hij onttrok zich niet aan de opgelegde verdeling van de objecten. Desondanks zijn er vele honderden naar Zweden verhuisd. Een ervan is nu op de tentoonstelling in Leiden te zien: een groot standbeeld uit Ayia Irini.

De expositie besluit zoals vaker tegenwoordig terecht met het 'nachleben', de manier waarop de rijke Cypriotische cultuur haar weg heeft gevonden in de 'westerse' kunstgeschiedenis. Hoogtepunt hierbij vormen de 'Cypriotische' vazen van Picasso (bruiklenen van het Gemeentemuseum Den Haag) en een schitterend blauw Venusbeeld van de Franse kunstenaar Yves Klein (Museum Voorlinden in Wassenaar).

Deze moderne toets completeert het beeld. Net zoals bij de voorgaande blockbusters in het RMO is dit een tentoonstelling met een hoog esthetisch gehalte die óók goede en spannende verhalen vertelt.

Joost Vermeulen is journalist met het Midden-Oosten en de Oudheid als specialisme.

Cyprus – eiland in beweging
11 oktober t/m 15 maart 2020
Rijksmuseum van Oudheden
Rapenburg 28 Leiden
Tel. 071-5163163; www.rmo.nl